

ÉRTESÍTŐ.

Carl du Prel. Die monistische Seelenlehre. Ein Beitrag zur Lösung des Menschenräthsels 1888. Leipzig Ernst Gunther. 6. M.

Mig a modern tudomány határozottan positiv irányban igyekszik megalakulni, megbízható adatokat halomra gyűjtve és azokat általános törvényekre visszavezetve, addig az emberek közt csendesen, de nagy sikerrel terjed egy más áramlat is, mely a modern tudományt korlátoltnak, s így kiegészítésre szorulónak hirdeti s oly tünemények megfigyelésével foglalkozik, melyeket amaz keretébe felvenni nem szokott. Ezen irány, mely újságra nem tart igényt: a mysticismus, mai legterjedtebb alakja pedig, a spiritismus. Bölcsője ott áll, a hol az emberi művelődés kezdete; az önálló lélek első fogalmazása a spiritismus első fellépése, mely azóta változatlanul maradt alapgondolatainál, tápot nyerve a vallásos tanokban s az emberi lélekbe behizelkedve azon könnyedség folytán, melylyel ennek legtöbb óhajait: az örök életet, elvesztett kedveseink újra meglelését stb. kielégíteni igéri. Hozzá járul a tünemények mystikus természete; mind az, a mi az emberi értelem előtt titokzatos, vonzó erővel van a phantasiára s ha az értelem hideg honzolgatása elől szétfoszlik, a sziv homályában, annak melegében újra megalakul s új életre ébred. Minden idők babonája szolgáltatja e főtényeket; az ókor titokzatos képzelmei átmennek a középkori boszorkányok rettentő alakzataiba, s fönntartva magukat számtalan formákban, mint kíséreltek és szellemek (spirits) élednek fel újra, korunkbeli millió hivek lelkeiben.

A «józan» tudomány nem veszi tekintetbe ezen sötétben dolgozó munkásokat; azt véli, hogy a mult századok által inaugurált felvilágosodottság végleg eltávolította az ezen tüneményekben való hitet s az újabb tapasztalatokat hideg büszkeséggel ignorálja. Csak néha-néha rezzen fel nyugodt bizalmából, mikor tudományos tekintélyek (Wallace, Zöllner, Ulrici stb.) mégis valami valót vélnek a Slade-k

mutatványaiban találhatni s akkor (mint Wundt) nyílt levelekben tiltakoznak ezen «ujabbkori babona» ellen, mely állítólag a tudomány fennállását veszélyezteti s az emberiség erkölcsi niveauját leszorítással fenyegeti. Ily módu tiltakozásoknak azonban eredményük nincsen; egy tekintély szólal fel a másik ellen, de hatalmi decretumokkal tények ellen nem lehet harcolni. Itt csak egy út van: *kimutatni a tény nemléteét*. Maga a spiritismus annyira van, hogy elméleti és gyakorlati úton szervez propagandát; ott dolgozik havi folyóirata, a «Sphinx» (kiadja Hübbe-Schleiden) s pártosai, kiknek száma igen nagy, minden tőlük kitelő dialektikával elméleteket írnak, melyekkel a titokzatos tüneményeket magyarázhatni vélik. Ilyen könyv az is, melyről e sorokban olvasóinkat értesíteni kívánjuk.

Du Prel régóta foglalkozik a mysticismus kérdéseivel. Nemcsak mint munkatárs szerepel a Sphinx hasábjain, hanem önálló művekben is többször fejtegette tanait. Legtöbb feltűnést okozott: «Einrichtungsgeschichte des weltalls. Entwurf einer Philos. der Astronomie» 1882. és «Philosophie der Mystik» 1885. Kisebb iratai is szellemes, bár nem igen éles kritikai írónak mutatják be. Az 1888-ban megjelent: «Die monistische Seelenlehre», melyről itt szólni kívánunk, mindezen előnyökben és hiányokban osztozik. Nyelvezete bizonyos válogatottságot nem nélkülöz, olvasottságát bőven van alkalma feltüntetni, dialektikája és harcias írásmódja az olvasmányt élvezetessé teszik; de az egész műnek berendezése kissé el van fedve a sok polemikus és bíráló megjegyzés által, melyek az egyes fejezetekben előadott eszmemenetet, nem mindig kellemesen félbeszakítják. Kritikai óvatossága itt sem szolgálhat példányul, sokszor egy: «igy kell lennie» — elegendő bizonyítékul látszik neki igen fontos tételekben is; tanainak összefüggését pedig logikai értékükre nézve azonnal megfoglaljuk vizsgálni.

Du Prel nagyon jól érzi, hogy vállalata nem népszerű a tudományos körök előtt. Bevezetésül azért gyengíteni igyekszik azon tiltakozás súlyát, melyet a positiv tudomány az ilyféle fejtegetések ellen hallatni szokott. «A tudomány eredendő hibáját» fejtegeti, melyből a mystikus lelki tünemények elvetése és mellőzése eredőnek látszik. Ez őshiba szerinte «nem a természet magyarázásában, hanem a tények késői elismerésében rejlik». (4 l.) A tudomány ezen hibája éppen erényeinek kifolyása. Minden tudomány ugyanis rendszeres alakra törekszik; mihelyest ezt valami módon elérte, új tényekkel szemben elzárkózik s azok ellen tiltakozni szeret. A tudomány ezen apriorismusa pedig testü-

leteknél még véresebb, mint egyeseknél. Pedig a felett, hogy valami lehetséges-e vagy nem, csak a logika határoz; a mikor tudományos társulatok tényeket tagadtak, mivel érthetetlenek voltak, mindig kudarcot vallottak. Így történt ez a meteorokra nézve. Az 1790 jul. 29-diki meteoroesésre hihetetlenül fejét rázta Lavoisier, Laplace, Arago — s évtizedekig nem akarták magát aényt sem elhinni. Fulton felfedezését I. Napoleonnal közölte, kinek az akadémia mathematicae bebizonyította, hogy sineken csak akkor járhatnak gőzkocsik, ha kerekék és sinek fogasak. Franklin előadását a villámhárítóról a londoni akadémia 1752-ben hahotával fogadta s értekezései közé fel sem vette. Tissot állítását, hogy a hályog megoperálható, a párisi akadémia «hallatlan gorombasággal» fogadta. Midón Reis Fr. 1861-ben galvanikus áram által megindítható telephont mutatott be a frankfurti phys. társulatnak, egy jelenlevő professor physicus és későbbi elnöke az internat. elektromos kiállításnak, még 1862-ben is jelentéktelen játéknak bélyegezte az egészet. Mesmer az állati magnetismussal ép úgy járt; a berlini akadémia ezen jelentésére felelt ugyan, de visszautasítólag, a párisi pedig még 1826-ban 11 orvos jelentését, melyben a somnambulikus tünemények tényekül voltak elismerve, *egyszerűen elhallgatta*. Végre Double orvos azt javasolta: «Je propose, qu'à l'avenir il ne soit plus répondu aux demandes de cette nature et que l'académie s'abstienne».

Ilyen tapasztalatok után du Prel azt hiszi, hogy a tudós társágoknak és egyeseknek tiltakozása tények ellen, rosszabb a babonánál is; mert a babona aényt legalább elismeri, habár magyarázata helytelen is, az apriorismus pedig a tényeket elveti s annyiban tudomány ellen cselekszik mindaddig, míg e tények nemlételet be nem bizonyítja. A világ rejtélyét annálfogva nem lehet az eddigi tudomány álláspontjáról megfejteni, mert a mai tudomány a tüneményeknek csak egyik felét ismeri; hanem hozzá kell venni a mystikus tüneményeket is, melyek az emberi lélek életében észlelhetők.

A philosophia feladata a világot megmagyarázni. Minthogy pedig a világ természet és szellem, azért csak három magyarázó út lehetséges, 1. a természetet a szellemből (idealismus), 2. a szellemet a természetből (materialismus), 3. mindkettőt egy harmadikból lehet levezetni, mely a kettőnek közös lényege. Da Prel ez utóbbi álláspontra helyezkedik s ezt monismusnak nevezi; minthogy azonban véleménye szerint a világ rejtélyét az ember rejtélye nélkül nem lehet megérteni, azért

a jelen könyvben csak az *ember lényegét* igyekszik felderíteni. Nem akarjuk már e helyen megjegyzéseinket megtenni, nehogy a mű logikumát elfedjük, azért folytatjuk du Prel elmékedését, melylyel a szellem és természet egységét bebizonyíthatni véli. Ha a test és az öntudat (mint a lélek főtulajdonsága földi létele idején) egy közös harmadiknak különböző oldala, akkor a természeti (testi) tevékenységben a szellemit (gondolkodó), a szellemiben pedig a testit kell kimutathatni (50. l.). A gondolkodó és szervező (organisirend) elvnek ugyanannak (identisch) kell lennie. E mellett szól 1. azon formális elv, hogy minden tevékenység a legesekélyebb ellenállás irányában halad, a mit Spencer a természetre nézve kimutatott s a mit szellemi téren is tapasztalunk. A philosophia maga: gondolkodás a legesekélyebb erőmérték szerint (mint Avenarius kimutatta: «Philos. als Denken der Welt gemäss dem Princ. des kleinsten Kraftmasses» 1876. című művében). Ez azonosság a formai elvben csak onnan érthető, hogy ugyanazon közös lényeg működik szerinte (54). Ugyanezen formai elv van a deductiv eljárásában, a nyelvben, költészetben és rímekben is.

2. A két oldal közt ezen oknál fogva nagy hasonlóság található. Eltekintve azon üres játéktól, a melyet du Prel az éhség és tudnivágy, emésztés, kiválasztás és szellemi megfelelőik közt űz, — rendkívül nevezetes két tényt hív segítségül tételének bebizonyítására: a szervkivetítést (organprojection) a technikai téren* s az aranymetszetet (der goldene Schnitt, sectio aurea) a művészetben és természetben. **

* A szervkivetítésnek nevezetes gondolatát *Kapp Ernő* fejtette ki a technikai téren: «Grundlinien einer Philosophie der Technik» című művében (1877. Braunschweig). E mű, melynek hatását a mi irodalmunkra még sehol sem észleltem, azon elvet állítja fel, hogy a technika az első eszköztől kezdve nem egyéb, mint az emberi test valamely szervének öntudatlan utánzata, mely visszafelé megérteti az ember szervezetét is. Így pl. a zongora a fülesiga szervezetét utánozza; a camera obscura a szemet; a beszédszerveket a sipok; a szívet a szivattyú; a hidak építése a csontszerkezetet (Culmann-Meyer-Wolf); a telegraph az idegrendszert; a gőzgép az egész testet 5. l. Mindezeknek magyarázata Kapp szerint a nemtudatosban található, mi által Carus és Hartmann tanai mellé kerül szelleműs, bár sok helyen talán túlzott buzgalmű könyve.

** Az aranymetszet (sectio aurea v. divina, mint Wittstein mondja, középkori elnevezés) azon tételben áll, hogy egy osztott egésznél a kisebb (minor) rész úgy viszonylik a nagyobbhoz (major), mint ez az egészhez, mit Fechner (*Zur Experimentalen Aesthetik. Leipzig 1871*) az 5, 8 vagy közelebb 13:21 viszonyában

A következtetés, melyre ezen alapon eljutott, az: hogy az embereknek szellemi tevékenysége és testi szerzője egy és ugyanaz. Mert különben nem lenné érthető, miként szervezkednék a test az aranymetszet szerint ép úgy, mint a művészet remekei, — s miként alakítana a gondolat oly formájú eszközöket, milyent csak az emberi test részletes ismerete tesz lehetővé. Az emberi test ennél fogva egy transcendentalis nemtudatosnak földi jelentkezése; ezen transcendentalis (talán transcendent?) létező pedig ugyanaz, a mi bennünk gondolkodik. Az ember lényege ennél fogva érzékfeletti subjectum, mely gondolkodik és szervez, s földi jelensége az öntudat és testi szervezet.

Du Prel azt hiszi, hogy ezzel a materialismus és spiritualismus ellentétét meghaladta s kibékítette. Előképét Aristoteles lélektanában találja, a kinek tana szerint a lélek a test entelechiája, vagyis az azt megalkotó elv. Test és szellem e szerint szorosan összefüggő, egymástól elválaszthatlan tényezők, egymásnak mellérendeltek, úgy hogy ezentúl nem beszélhetnénk így: a test hat a lélekre, mint tőle lényegben különböző létezőre, hanem így: ugyanazon léleknek (subjectum) két tényezője vagy oldala hat egymásra.

Állapodjunk meg egy kissé, nehogy az előzmények látszólagos igaz volta további engedelményekre késztesse. Du Prel bevallott célja a monismus, azaz az identikus lét kimutatása az emberben. El van-e a cél érve s oly alapon, mely további nehézségektől egészen mentene?

Abban azt hiszem mindenki helyeselni fogja du Prel tanát, hogy tényeket eltagadni nem szabad. Ez az egyetlen positiv alap, a melyre a tudomány állhat; s ha ilyeneket bir du Prel felmutatni, a positiv ismeret ajtót, kaput nyit előtte. Ha az akadémiák tények előtt elzárták magukat, az ő hibájuk; az emberi ismeret tovább halad s túlhaladja az akadémiákat. Mi, mint a positiv ismeret kedvelői, azonnal tágitunk eddigi elveinken, sőt meg is változtatjuk, ha du Prel képes csak egy

vélt találatni. A tétel feltalálója Zeising Adolf, ki azt nemcsak a természeti tárgyakon (pl. az emberi alakon, dr. Hagen szerint egészen az agy szerkezetéig), hanem a művészet öntudatlan alkotásaiban is (templomok, szobrok, sőt háziutorok) kimutatta. Igaz, hogy e kérdésre nézve még sok eltérő vélemény van, de az alapgondolatot Techner kísérletileg bebizonyította.

kétségbevonhatlan tény is felmutatni. Azonban eltekintve ezen pozitív kérdéstől, megköveteljük a tantól, hogy magyarázatait ne belső ellenmondásokra építse fel. Ilyen pedig van du Prel tanában. Maga logikai substructiót keres tana számára; s mellőzi annak első kellékét, az álláspont kétségbevonhatlanságát. Du Prel közvetíteni akar materialismus és spiritualismus között s elismeri az anyag és szellem dualismusát, sőt szerinte az anyag egyedüli faja a substantiának (169. lap). A ki olyannyira benne van az anyag és szellem dualismusában, hogy az anyagban egyedüli faját látja a substantiának, annak, azt hiszem, bajosan sikerülhet a dualismus megszüntetése. S ez csakugyan nem is sikerült du Prelnek, a mint tanának tüzetesebb megtekintése világosan mutatja. Az ember, qua földi lény, testből és lélekből áll, szerinte amaz emennek a ruhája (168). De az organisáló és gondolkodó tevékenység a transcendentalis subjectumban egységgé olvadt. Ez egység daczára az ember egyik része földi test, másik része öntudatos gondolkodó. A dualismus tehát a földi létezőben tényleg megvan; csak akkor nem lenne meg, ha a test = lélek, a mit azonban du Prel még a földi életre nézve sem fogad el.

Ép oly kevéssé van a dualismus a transe. subjectumban megszüntetve. A transe. subj. is bir testtel, csakhogy égi vagy csillagtesttel, és gondolkodással, csakhogy az érzéki korlátoktól felszabadított gondolkodással.

Du Prel tehát a földi lét dualismusát a transe. subjectumba is át vitte, mert annál is a (csillag-) test a gondolkodónak a ruhája. A dualismus csak e kettőnek háta mögött szűnik meg, a nemtudatosban, vagyis ott, a hol a gondolkodás általában megszűnik.

Folytassuk du Prel okoskodását. Ha az ember csakugyan elválaszthatlan egysége az organisáló és gondolkodó tényezőknek, akkor a transcendentalis ember vagyis a lélek is az lesz. Hogy pedig a földi ember is az, annak bizonyága a test és lélek kölesönhatása. A példák, miket du Prel erre nézve felhoz, tanulságosak és bár a somnambulikus állapotból merítette, megengedjük. Igen nevezetes s mellette legjobban bizonyít a spurious pregnancy (grossesse nerveuse) tüneténe (119. l.), melyben nem terhes asszonyok terheseknek vélik magukat s a terhesség minden subjectiv jeleit érzik. Előfordul ez férjes asszonyoknál, kik erősen kívánnak gyermeket. «Az abdomen dagad tympanitis és zsirlerakodás folytán, linea alba és bimbóudvar megbarnul, az

emlő mirigyvei erősen megdagadnak s colostrumot válamítanak ki». «Az asszonyok határozott magzatmozdulatokat vélnek érezni; sőt a viselősség kiszámított idején ágyba feküsznek s heves szülési fájdalmak felett panaszkodnak». (Schröder K. Lehrb. der Geburtshilfe).

A test és lélek ezen kölcsönhatása, a kettőnek azonossága mellett szól, du Prel szerint. De ha ez így van, akkor a transcend. subjectum is e kettőből áll. Mivelhogy a test a lélek látható alakja (Sichtbarkeit), azért a léleknek magának is kell formált, s valami módon anyagi létezőnek lenni (129). A lélek nemcsak formailag kiterjedt, hanem anyagi is, legalább potentialiter. Minthogy ugyanis a lélek organisáló és gondolkodó, azért kell, hogy teste legyen. E testet lehet Crooket negyedik halmazállapotában (!) képzelni, de testiség megilleti a lelket már organisáló tényezőjénél fogva is. Ezen testet nevezte Theoprastus *εἶον σῶμα*-nak s ezt értette Pál apostol is (I. kor. 15,44. II. kor. 5, 1—5. Róm. 8. 21—29) a *σῶμα πνευματικόν* alatt. Azon sok adat közül, melyeket du Prel e tan történelméből felhoz, mi csak a Paracelsus (van Helmont, de lunaticis II. 1.) nézetét közöljük. «Damit so wissen also dess Menschen Spaltung, in den sichtigen u. in den unsichtigen Leib». «Aber das ich nicht minder Euch hierinnen bass verstendige, so seind im Menschen zween Leib, einer aus den Elementen, der ander auss dem Gestirn». «Der Mensch hat zween Leib, den elementischen und ein Syderischen, u. die zween Leib geben einen einigen Menschen». «Nun ist das Fleisch aus Adam der Mensch aus Adam, der ist grob, wie die Erden, dieselbig ist compact, also dass der Mensch nit mag durch ein Mauren, noch durch ein Wand, er musz ihm ein Loch machen, dadurch er schlieff, denn ihm weicht nichts. Aber das Fleisch, so nit aus Adam ist, dem weicht das Gemewer: das ist, dieselbigen Fleische dürffen keinen Thüren, keines Lochs, sondern gehnd durch ganz Mauren und Wend, und zerbrechen nichts».

A transe. subjectum ezen testét, melyet indusok és chinaiak, neoplatonikusok és a kabbala régen ismertek, du Prel «csillagtestnek» (Astralleib, syderisch Leib, Paracelsusnál) nevezte. A csillagtest és a transcendentalis tudat egységben vannak a transe. subjectumban, mely anyagítása (materialisatio) alkalmával testté és öntudattá (agy) válik. A transe. subj. előtt tehát gondolat és testi szervezet egyaránt ismeretes, a mint azt a somnambulások gyógyítási tervei bizonyítják.

A csillagtest létele mellett du Prel egy ilyen nevezetes tapasztalatot hoz fel: az épség érzeteit (Integritätsgefühle). Minthogy a földi

test a csillagtest földi képe, azért előfordulhatnak esetek, a mikor a kettő egymást nem lepi, hanem a csillagtest a földin tulterjeszkedik. A csillagtest ugyanis épségét soha nem veszítheti, mit az épség érzetei mutatnak; a földi test pedig betegség, amputatio stb. által veszítheti épségét s akkor e kettő nem lepi egymást. Előállhat ez két esetben: 1. ha még nincsenek meg a szervek s mégis használják, mint az ismeretes Schopenhauer-féle bika és vadkan (Lucretius V. 1032—39) vagy 2. ha már nincsenek s mégis érezzük azokat. Így pl. egy 32 éves leány, kinek felső balczombját a csípőnél kivágták, azt mondta, hogy a hiányzó lábat ugyanazon helyzetben, melyben a meglevőt, érzi. Ha ilyen amputáltak meglevő tagja fázik, a másik nem lévón is érzi; megtörtént az is, hogy az ilyen emberek a falábat hevesen vakarták, minthogy a csiklándozást a hiányzó testrészsre vonatkoztatták. Ezen és hasonló (Valentinból szedett) példákat megszokott projectióból lehetne magyarázni; de oly embereknél is előfordulnak az épségi érzetek, kik valamelyik csonka testrészszel születtek. Egy 40 éves férfinak csak egy ép keze volt, míg a másikon ujjak helyett csak kis, csontnélküli és puha szemölcsök nőtték volt. Mégis ha valaki ezeket megfogta, az érzést a hiányzó ujjakra vonatkoztatta. Ezen eseteket du Prel azzal magyarázza, hogy az ember a meglevő szellemi testet érzi s a földiben kihelyezi (165). E mellett felhossa a prevorsti látnoknő állítását, ki amputált embereken a hiányzó testrészt is látta, somnambula létére.

A kép tehát, melyet az emberről du Prel rajzol, a következő. A transe. subjectum organisáló és gondolkodó; materialisatio esetén (tehát születéskor) amaz (a csillagtest) földi testté, emez öntudattá válik. Azért az öntudat ép oly kevésbé tud a transe. létről, mint a földi test nem fejezi ki egészen a csillagtestet. Röviden: az ember testileg és szellemileg kettős lény; van neki csillag- és földi teste, s van neki transcend. és földi tudata. A csillagtest és a transe. tudat azonban csak részleg merül el az érzéki világ anyagába. — A dolog mindenestre feltűnő; eddig csak dualismussal volt dolgunk, most kettős dualismus (földi-csillagtest; érzéki és transcend. tudat) előtt állunk. Mert azt tagadni nem lehet, hogy itt 4 tényező fordul elő. A transe. tudat ismeri az astralis testet, a földi nem ismeri; a földi test esetleg elválk a csillagtesttől, úgy mint a transe. tudat a földitől. A kettős dualismus annálfogva készen van s a következő tünemények magyarázatára fordittatik.

A következmények, melyeket du Prel mindezekből von, annyira szokatlanok és a természetnek tudományos ismeretével ellenkezők, hogy részletesebb ismertetésük nem látszik érdektelennek. Minthogy a transe. subiectumnál lényeges a csillagtest és a transe. tudat, míg a földi test és érzéki tudat csak ama túlvilági létnek mintegy leszállítása, — azért lehetnek esetek, hol a földi és csillagi alkatrész egymástól elválik s ez eset áll elő az úgynevezett «Doppelgänger»-ben (a magyar, úgy látszik, nem ismeri a dolgot sem, azért nem tudom jobban fordítani, mint «hasonmás»-nak). Ama csillagtest ugyanis valami módon szintén anyagi (Crookes?) s annyiban elválásakor hathat érzékeinkre is. Ilyen eset lehet kétféle. A csillagtest elválik a földtől I. *az életben*, még pedig 1. önkénytelenül (hasonmás, lélekidézés), 2. önkényesen (az ind Majavi-Rupa neve alatt ismeri); II. *halál* után mint 1. önként jelentkező kísértet, 2. mint felidézett lélek (materialisatio, necromantia). Du Prel különös előszeretettel s így terjedelmességgel a hasonmás tevékenységét rajzolja.

Mindenekelőtt megjegyzendő, hogy du Prel semmi logikai ellenmondást nem lát egy ilyen megválásban. Az ő «elmélete» megengedi a lehetőséget, számtalan elbeszélés igazolja, és a photograph lemeze valónak bizonyítja a hasonmást (275. l.). A ki el nem hiszi a tényt, annak számára felesleges a magyarázat. De du Prel előtt a csillagtest tény s így az elbeszélésekből azt igyekeznek kihozni: 1. mik a testi (alkalmi) és 2. lelki (előhozó) okai? 3. hogy viselkedik a hasonmás 4. milyen viszony van közte s a földi test között?

A hasonmás előállításának testi okai *a)* betegségek, mikor az ember kettőnek érzi sőt látja is magát, phantom (jelenés) álomban lép fel s örültségben; *b)* a *közeledő halál* is okozhatja a hasonmás előállítását. Ilyenkor a hasonmás kiáltással ad jelt magáról, bár sokszor egészen látható is és tapintható. Így Byron egy Kidd nevű hajóskapitánytól hallotta, hogy ez egy éjjel testvérét egyenruhában látta ágya mellett, s mikor megtapintá, nedves ruhát érzett. Ugyanezen éjjel testvére az ind oceánba befelelt. Csodálatos a dolognál a hasonmás helyismerete, hogy a testvére hollétét a hajón oly pontosan tudta; a mire du Prel a phantom messze pillantásával felel. Végre *c)* somnambulismus is alkalom arra, hogy a csillagtest a földtől elváljék.

Lelki oka azonban mindig a lélek nagy felindulása: félelem, heves vágyakozás, mi által pld. Goethe szeretőjét a házból birta kicisalni (a szerencsés férfiú!).

A hasonmás tevékenysége *a)* az, hogy láthatóvá, *b)* hallhatóvá lesz és sokszor beszédbe elegyedik; sőt *c)* irás által is jelenti magát (mene tekel). Addig, míg a hasonmás messze földön jár, a földi test többnyire halálos álomban otthon fekszik, bár másának csinyjaiért bünhődik. Mert ha ez pl. bort vagy punchot iszik, az ő szája büdös tőle, ha feketét fog, neki kell a kezét megmosnia, sőt ha a hasonmás kicsuszik s lábát megsérti, ő érzi utólag a fájdalmakat (251—254. l.).

Egyszóval az a phantom tökéletesen olyan, mint a mi nyomorúságos földi alakzatunk. A mi a hasonmásnál önkénytelenül történik, azt a Majavi-Rupanak nevezett tüneményben szándékkal előhozhatónak tapasztaljuk.

Az önmagnetisálás ennek általános alakja, az önelaltatás első formája (I. Napoleon bármikor képes volt elaludni), legszélsőbb foka az önkénytes katalepsia (fakiroknál). A Majavi-Rupa pedig azt jelenti, hogy a kísérlettevő nem lesz kataleptikussá és tevékenységet más helyen is fejt ki, a nélkül, hogy egyik fele tétlenségre szorítkoznék.

A mi már most életünkben történhetik velünk, az annál könnyebben áll be a halál pillanatában, a halál nem a test ellelketlenedése, hanem a lélek eltestetlenedése (Entleibung der Seele). A transe. subjectum azért nem testtelen; csak ezen földi durva test marad vissza, mi által transe. képességeink épen a halál kövekeztével felszabadulnak. Ezen képességhez számítja du Prel 1. a távolba látást és 2. távolba hatást; 3. a gondolatok olvasását vagy a gondolatátvitelt, mint a szellemek nyelvét. Ezen képességek már földi életünkben is nyilatkozhatnak bár a földi test nyomása alatt sokkal csekélyebb erővel. Ilyen jelent. kezések: *a sejtelmek*, melyek ép úgy álomban, mint ébrenlétben léphetnek fel.

Dr. Gudden néhány nappal előbb, mintsem Hohenschwangauba II. Lajos bajor királyhoz utazott volna, egész éjjel azon álmoképtől gyötörtetett, hogy egy férfiuval a vízben viaskodik. Ébrenlétben igaz, csak a tényre emlékezett, a király képe pedig, kivel harczolt, elhomályosodott; de du Prel hiszi, hogy Gudden lelke valóban a király képét látta álomban. Épen ilyen jelenség a viselős asszonyok idiosynkratikus vágyódása bizonyos ételek után, mely egészen megfelel annak a tisztánlátásnak, melylyel a somnambulások betegségük ellen gyógyszereket rendelnek maguknak. A halál annál fogva jobb részünk megszabadulása a földi salaktól, a nélkül azonban, hogy földön szerzett ismer-

reteinket s tapasztalatainkat elfelejtenék. Azonban halál után is megjelenhetik a lélek a hátramaradottaknak, mert hiszen nem idegen esillagokra távozik, hanem itt marad köztünk, látva minket, de maga előttünk láthatatlan.

Az elhunytak lelkei még soká a földi dolgokkal foglalkoznak: gyűlölnek, szeretnek, bosszura vágnak és bánatot éreznek, a mit a kísérletek jelenéseiből s tetteiből tanulhatni.

És ezzel talán bucsut vehetünk du Prel fejtegetéseitől. Nem távozhatunk azonban e tárgytól a nélkül, hogy egy pár megjegyzést ne tegyünk az egész irányra, melyben du Prel és társai dolgoztak. A tények, melyeknek magyarázatára ez elméletek alakulnak, a közönséges tapasztalattól nagyban elütnek. A természeti törvények felfüggesztésére csak kétségbevonhatlan tények alapján határozhatja el magát a tudomány. Ilyen tények azonban nincsenek felsorolva. A mit a médiumok, phantomok, kísértetek, lelkek stb. eddigelé produkáltak, az mind nem egyéb, mint sületlen és izetlen játék. Ha a transcendentalis képességek oly fontosak és nemesek, akkor okvetlenül valami komoly irányban kellene nyilatkozniok. De ennek, azonban, épen ellenkezője áll mai nap.

Sem tudományos felfedezést nem nyilatkoztattak ki, sem vallási, sem erkölcsi igazságra nem tanítottak, sem művészeti téren izetlen versikéknél egyebet nem produkáltak, milyenek az örültek házában nem egyszer hallhatók. Mindazt, a mi valóban ideális, értékes és fenséges, az ember öntudata találta fel s azért nagyon gyanus ama transcendentalis tehetségek értéke, melyek lappaliáknál egyebet nem hozhatnak fel, míg az emberi lelket ezer meg ezer titokzatos tünemény veszi körül, örökös rejtélyeket állítva eléje, miknek megfejtése csak fáradságos, öntudatos munkának sikerül.

Minthogy azonban a spiritismus pártosai oly nagy lármát ütnek a médiumok képtelen tréfáival. idején volna, ha a komoly tudományos társulatok tervszerű megfigyelésre szánnák el magukat e mystikus téren is.

Elfogulatlan megfigyelés, esetleg egy pár experimentum könnyen dönthetne a felett, vajjon rejlik-e valami a híresztelt tüneményekben? Mert eddig mindig azon kellemetlen helyzetbe jutunk, hogy biztos kriterium nélkül valóság és képzelet közt nem ítélnünk, amennyiben egyik oldalon a kritika nélküli hiszékenység, másikon meg az ép oly kritika nélküli tagadás követelőleg lép fel az elmélkedővel szemben.

Akármit fog azonban a jövő kutatás e téren napfényre hozni, -- az elmélet nem fogja soha a biztos tapasztalatokat ezáfolhatni, sem pedig el nem ismerhetjük egy elméletnek sem az igazságát, mely belső ellenmondásokban szenved s ismretelméleti biztos alappal nem bír. A du Prel-féle elmélet minden tekintetben elkorázott, ellenmondásos alkotás.

K.

Társadalmi elméletek és eszmények. Kritikai adalékok a társadalmi eszmék fejlődéstörténetéhez. Irta: Medveczky Frigyes. Budapest, 1887. Kiadja a magy. tud. akadémia. 8° 410. lap.

E sokat ígérő czím alatt jelent meg nemrégiben *Medveczky Frigyesnek*, a budapesti tud. egyetem rendes philosophiai tanárának tudomásunkkal első, önálló magyar műve.

«A fenjelölt irányban mozgó vizsgálatok jó szolgálatokat tehetnek azoknak, kik a korszakuk törekvéseinek elfogulatlan felfogására s megítélésére iparkodnak. Mert ilyenmü vizsgálatok segítségével a kor törekvéseit szerves kapcsolatba hozhatjuk az előbbi korszakok küzdelmeivel és szellemi munkájával és a jelen vezéreszméit megérthetjük történeti föltételeikből» — mondja a szerző — s ezáltal az actualitás színét adja meg törekvéseinek. Azt mondja vele, hogy nemcsak a múlt eseményeibe merülő, elmélkedő philosoph számára írta könyvét, sem csupán az e vizsgálódásokban még járatlan hallgatói, az egyetemi tanulók számára, hanem egyuttal nekünk is, a nagy közönségnek, kik saját bőrünkön érezzük az itt szóbanforgó eszmék, eszmények és elméletek hatását. A mit Szerzőnk nagy gondolkodói a társadalmi és állami együttlét kérdéseiben kieszeltek, az kihatott a gyakorlati élet alakulására, hatásuk megérezhető kereseti viszonyainkon, a propagation, családi állapotainkon, az egyház, az állam válságain. Mint az árvízzel borított mezők felett a tavaszi szelek, úgy lengenek ez eszmék és eszmények a társadalom soha nem nyugvó özönén, egyszer gátakat szakítanak, másszor felszikkasztják a káros és káros elemeket, hogy a további fejlődés buja tenyésztét segítsék elő.